

УДК 35.077.1(477.53)“192”

В. В. ГУДИМ*

**УКРАЇНСЬКА МОВА В ДІЛОВОДСТВІ УСТАНОВ
І ПІДПРИЄМСТВ ПОЛТАВЩИНИ У 20-х рр. ХХ ст.**

Уперше публікується добірка архівних документів щодо впровадження української мови у діловодство, а також наслідків українізації радянського та партійного апаратів Полтавщини у 20-х роках ХХ століття.

Ключові слова: політика українізації; діловодство; перевірка знань української мови.

У Державному архіві Полтавської області збереглася незначна кількість документів, які характеризують організацію діловодства в установах і на підприємствах Полтавщини у 20-х роках минулого століття. Однак, ті джерела, які ми маємо змогу дослідити сьогодні, свідчать про активне впровадження у процеси з діловодства української мови. Офіційне діловодство до 1923 року здійснювалося переважно російською мовою, а тому перехід до української мови у той час було нелегкою справою через русифікацію державних службовців.

Хоча політика українізації суперечила великодержавним прагненням більшовицької партії, але була вимушеним кроком і пояснювалась тим, що переважна більшість населення України не сприймала радянську владу, а національна свідомість українців значно зросла у період визвольних змагань 1917–1920 років. Тому Кремль пішов на деякі поступки, щоб утримати Україну у складі Радянського Союзу. У квітні 1923 року XII з'їзд РКП (б) проголосив політику коренізації, що передбачала залучення представників корінних національностей у партійний апарат і державні органи, застосування національних мов у партійній, господарській роботі, освіті, пресі, видавничій сфері. Український варіант цієї політики увійшов в історію під назвою українізації. Більшовики всіляко прагнули довести, що головною метою нової національної політики є сприяння розвитку культур і мов колишніх пригноблених

* Гудим Валентина Володимирівна – директор Державного архіву Полтавської області, заслужений працівник культури України.

народів. Але насправді більшовики прагнули розширити коло своїх прибічників за рахунок місцевого корінного населення.

На розвиток процесів українізації діловодства вплинула постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету й Ради Народних Комісарів УСРР від 1 серпня 1923 р. “Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови”, в якій, зокрема, зазначалося, що діловодство в усіх державних установах та державних торговельно-промислових підприємствах, розташованих на території УСРР, належить проводити українською мовою. Цією постановою передбачалося також, що бланки, штампи, вивіски, етикетки тощо на території УСРР належить також виготовляти українською і цей процес необхідно було завершити до 1 січня 1926 року. У перехідний період дозволялося складати службові документи як українською мовою, так і російською.

Народний Комісаріат Освіти УСРР, очолюваний О. Шумським, було зобов'язано активізувати свою діяльність у справі допомоги навчанню українською мовою співробітників державних установ, торговельно-промислових підприємств, збільшити кількість й тираж видань відповідних підручників та разом із Державним видавництвом України і Українською Академією Наук видати загальний академічний словник української мови, термінологічні словники з окремих галузей наук, передовсім із суспільних та технічних.

Відповідно до зазначеної постанови було створено Центральну Всеукраїнську комісію для керівництва українізацією.

На Полтавщині були створені губернська та округові комісії під головуванням керівників відповідних виконавчих комітетів, які організували процес українізації державного апарату.

Перевірка знань української мови службовцями державних установ проводилась відповідно до положень та інструкцій, що були надруковані у спеціальних збірниках українізації радянських установ. Службовець повинен у межах програми з української мови, затвердженої Народним комісаріатом освіти УСРР, скласти письмовий та усний іспити. Зокрема, в інструкції щодо перевірки знань української мови зазначалося, що “матеріал для письмової роботи призначає сама іспитова комісія і це може бути переклад ділового листа або самостійне складання документів українською мовою, в яких би зустрічались вправи”¹.

Кременчуцька округова комісія у 1925 році перевірила 59 установ та підприємств, 1 469 працівників і зафіксувала такі результати знань української мови: “205 працівників віднесені до I-ої категорії (добре знають), 884 віднесено до II категорії (знають задовільно), 380 віднесено до III категорії (знають слабо)”. Зазначалося також, що під час оформлення документів сільських рад уживаються “місцеві наріччя або мішана мова”. Наприклад, такі факти були зафіксовані під час переві-

рок стану діловодства у Малокохнівській, Недогарській та Рублівській сільських радах².

Полтавською округовою комісією 15 березня 1926 року було переведено перевірку українізації апарату службовців 36-ти установ, у результаті якої встановлено, що “до 24% службовців слабо володіють українською мовою, яким було дано відстрочку на підготовку. Перевірку їх вбачається перевести в листопаді місяці 1926 року”³.

Про помітні результати впровадження української мови у діловодство не лише місцевих органів радянської влади, а й державних торговельно-промислових підприємств проінформував у 1926 році Кременчуцький окрвиконком⁴.

На відміну від радянського апарату, партійні органи у 1924–1925 роках вели діловодство переважно російською мовою. Як зазначалося у звітній доповіді голови Кременчуцького окружного комітету КП(б)У за 1925 рік “в вопросе украинизации достигений нет, что нужно поставит в вину бюро окружного комитета партии”⁵. Зазначалося також і про те, що “робота з впровадження української мови у партійних апаратах проводиться мляво, а деякі партійці небажання вчити українську мову прикривають розмовами про інтернаціоналізм. Деякі товариші, які володіють українською мовою, на зборах та засіданнях не вживають її, а говорять російською”⁶. Відповідно було прийнято рішення про персональну відповідальність кожного керівника партійного осередку за виконання лінії партії у питанні коренізації.

І вже на пленумі Кременчуцького окрпарткому від 7 липня 1926 року учасників було поінформовано про “досягнення у справі українізації, які полягали у тому, що діловодство районних партійних організацій і округового партійного комітету ведеться переважно українською мовою (окрім листування), а також спостерігається різка зміна в бік зрозуміння необхідності справи українізації з боку партійних робітників”⁷.

У постанові бюро Полтавського окружного партійного комітету 28 липня 1924 року повідомлялося про те, що українська мова не впроваджена у діловодство суду, округової міліції, карного розшуку, робітничо-селянської інспекції та більшості районних партійних комітетів (жорсткій критиці були піддані Кобеляцький та Малоперещепинський райпарткоми) і це при тому, що більше 50% працівників згаданих установ та партійних осередків володіють українською мовою⁸.

Аналізуючи архівні документи, можна зробити висновок, що політика українізації радянського та партійного апаратів, висловлюючись мовою більшовицьких функціонерів, була лише “ідеологічною вимогою поточного моменту”. Свого часу Симон Петлюра у листі до М. Шумицького так писав про більшовицьку коренізацію: “Взагалі справа українізації справляє враження певного тактичного ходу з

боку більшовиків, і коли він не дасть бажаних наслідків, то про нього швидко забудуть”⁹. Припинення політики українізації офіційно не проголошувалось. Однак, в умовах подальшого утвердження сталінізму на початку 30-х років минулого століття процес українізації став розглядатися як прояв українського націоналізму, проти якого розпочався жаклиний більшовицький терор. Відображення процесів згортання політики українізації можна прослідкувати й у діловодстві, адже переважна більшість установ, підприємств, організацій Полтавщини почала складати офіційні документи російською мовою.

До друку підготовлено 10 архівних документів за період із серпня 1923 по листопад 1926 року, що зберігаються у фондах Кременчуцького та Лубенського окружних виконавчих комітетів рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, Полтавського та Лубенського окружних комітетів КП(б)У, Лубенської окружної контрольної комісії робітничо-селянської інспекції.

Тексти документів подані мовою оригіналу, із збереженням стилістичних та орфографічних особливостей мови. Курсивом виділені власноручні підписи посадових осіб.

Документи розміщено у хронологічній послідовності.

¹ Українізація радянських установ (декрети, інструкції і матеріали) – Харків, 1926 – Ч. 26 – С. 202

² Державний архів Полтавської області (далі – Держархів Полтавської обл.), ф. Р-2038, оп. 1, спр. 265, арк. 23.

³ Там само, спр. 343, арк. 41.

⁴ Там само, спр. 265, арк. 112.

⁵ Там само, ф. П-5, оп. 1, спр. 6а, арк. 19.

⁶ Там само, спр. 7, арк. 43.

⁷ Там само, спр. 16, арк. 42.

⁸ Там само, ф. П-4, оп. 1, спр. 9, арк. 1.

⁹ Симон Петлюра. Статті, листи, документи / С. Петлюра. – Т. 2. – Нью-Йорк, 1979. – С. 542.

Стаття “Национальный вопрос на практике”

Мы вплотную приступили к проведению в жизнь решения 12-го партсъезда по национальному вопросу. Вопрос об украинизации гос. и парт аппарата нами поставлен на практическую ногу. Однако если присмотреться к партийной массе в особенности селянской, то мы увидим, что последняя из себя представляет того самого комсомольца, который тов. Троцкий выставил в своей статье-диалоге. Ясного понимания этого решения нет не только у рядовых членов партии, но даже довольно ответственных товарищей, работающих на селе.

Автору этих строк пришлось быть свидетелем, как ряд ответственных парработников, в том числе и сам предрайисполком, на партсобрании выступил против решения 12-го съезда, считая, что украинизация госаппарата “будет

встречена и самим селянством нежелательно”, так как де, мол, само селянство этого не хочет.

Непонимание многими членами партии решения национального вопроса – приводит их к двум выводам: первый – что украинизацией мы производим насилие над волей селянства (подлинное мнение одного из вышеупомянутых товарищей) и второй вывод, другой части, – считающей, что решение 12-го съезда есть полная капитуляция перед национализмом петлюровщины. Это подтверждается многочисленными записками докладчику на одном собрании сельячейки, в каких спрашивают.

- Какая теперь разница между У.К.П. и К.П.У.

Вот это не нахождение грани между У.К.П. и К.П.У. и есть то зло, какое может, если мы только не примем соответствующие меры, принести нам очень много вреда.

Результатом того, что и сами партийцы восприняли плохо решение нашей партии по нацвопросу является неразборчивое отношение самого селянства к украинизации. Ряд незаможников на мой вопрос об их отношении к разрешению нами нацвопроса, покачали головой.

По их представлению, украинизация это означает насильственное обучение поголовно всех украинскому языку и чтению лишь одной украинской литературы. А другие селяне просто относятся скептически к самой украинизации.

Действительно. “Внезапная” украинизация госаппарата (а в Полтавском округе эта внезапность уже есть) без всякого предварительного разъяснения не только среди селянства, но даже партийцев – может вызвать неверные представления о решении коммунистами национального вопроса.

Вывод. Надо агитпрому, культотделу профсоюза и К.С.М.У. провести определенную работу (так же и в печати побольше освещать) по разъяснению партийной массе и всему селянству о нашем решении нацвопроса.

Надо дать им понять классовое содержание (не национальный вопрос для коммунистов, а коммунисты для национального вопроса) нашего разрешения этого вопроса и тогда им ясно станет где наша партия и где У.К.П.

Без этой предварительной работы по разъяснению решения 12-го партсъезда, при практическом проведении этого решения, мы можем только сыграть на руку нашим врагам.

3. Сталин

Газета Полтавського губвиконкому, Полтавського губкому КП(б)У, Полтавського міськвиконкому “Голос труда”, № 179, 9 серпня 1923 року

ПРОТОКОЛ № 10

засідання бюро Полтавського Окружного партійного комітету

28 липня 1924 року

Присутні члени бюро: Гонтарь, Величко, Тарасенко, член ЦКК Андрущенко

Приглашені: Упирь, Палахман, Петровський, Сахно, Коробка, Данішев, Тарасюк, Томас, Барвінок, Бобкін.

Повістка денна:

Підсумки Українізації.

Слухали:

Підсумки українізації /г. Упир./

Цілком перейшли на українську мову /як діловодство так і стосунки населення/: а/ окрвиконком, б/ відділи та інспектура окрвиконкому, в/ райвиконкоми, г/ сільради, д/ окрайсельКНС, е/ окрпарком, ж/ 15 райпаркомів, з/ райспілка та господар-союз і їх низові об'єднання, і/ 6 районів міліції, к/ окружком ЛКСМУ і райони.

Не перейшли зовсім на українську мову: а/ апарат округової міліції з населенням мають стосунки на тій мові, на якій до їх звертаються, б/ апарат ЦПУ, в/ уповноважен. ГРПС /канцелярія/, г/ апарат Окркаррозшуку.

Українізація скрізь малась бути проведеною до 1-го Червня 1924 р. Не виконали плану: міліція, Розшук, ДПУ та Нарсуд. Із членів партії не володіють українською мовою 6 відповідальних робітників. За рядових членів партії повних відомостей немає.

Співробітники окружних установ брали участь в гуртках вивчення української мови.

Гуртків по вивченню історії та географії України не було. Гуртків українознавства при парторганізаціях також не було. Популяризація національного питання на підставі постанов XII з'їзду РКП проведена досить задовільно...

У х в а л и л и:

Роботу по українізації апарату на підставі постанов XII з'їзду РКП, Декрету ВУЦИК та плану роботи Окрпаркома в цій галузі рахувати в достатній мірі.

Рахувати не досить серйозними відношенням з боку керівників окружної міліції /партійців/ до переведення українізації, яка цілком в апаратів окрміліції не переведена, не дивлячись на сприяючі до цього умови /більше 50% робітників володіють українською мовою/.

Констатувати, що наявний як відповідальний так і технічний особистий склад апаратів, за де якими винятками, цілком здатний, для переведення роботи по повному закріпленню українізації.

Рахувати цілком можливим негайний і повний перехід на українську мову апаратів: а/ Нарсуду, б/ Уповноважен. ГРПС, та профорганізації на місцях, в/ округової міліції, карного розшуку, та не перевідених районів міліції, г/ Уповноважен. ГКК і РСІ – пропонувати фракції Окрвиконкому та керівникам зазначених установ, негайно перейти на українську мову, /діловодство та стосунки/.

Пропонувати Кобеляцькому та Мало-Перещепинському райпарткомам взяти більш рішучий курс на повне переведення українізації райпарткомом, та звернути увагу тих райпарткомів, в яких іноді зустрічається російська мова, пропонувавши їм перейти цілком на українську мову.

Пропонувати тим райпарткомом, де маються централізовані державні установи перевірити перехід їх в стосунках з населенням на українську мову, та прохати Губком дати вказівки цим установам, що до українізації їх апарату на периферії.

Секретар

Бойко

М. І. Бойко

Держархів Полтавської обл., ф. П-4, оп. 1, спр. 9, арк. 1–3. Оригінал, рукопис.

В І Д О М О С Т И
ПРО ПРОВЕДЕННЯ УКРАЇНІЗАЦІЇ ДЕРЖУСТАНОВ
ЛУБЕНСЬКОЇ ОКРУГИ

На 1-е серпня 1924 року

1. В яких установах Округи діловодство цілком провадиться українською мовою.
2. Діловодство цілком провадиться українською мовою в : Президії Окрвиконкому, Окр. КНС, в Мійській Раді, Окр. Ревкомисії, Адміністративному відділі, Окрземуправлінні, Відділі Місцевого Господарства, Окр. Фінвідділі, Інспектурі Здравоохоронення, Освіти, Собезу, Окрстатбюро, Райвиконкомах.
3. В яких установах діловодство не цілком провадиться українською мовою. Які заходи вживаються до виконання постанови Президії ВУЦВК у від 1/ VIII -23 р.
4. Діловодство не цілком провадиться українською мовою в Окрміліції, БУПР'ї ч. 3, Інспектурі Праці й відділенні Державного Політичного Управління, Райміліції й Сельрадах, але не доводиться лічити, що там діловодство провадиться не українською мовою, тільки річ в тім , що часто вживається російські або місцевого виразу наріччя. В округових установах співробітники й зараз, хто плохого володіє українською мовою, відвідують курси українознавства для профробітників.
5. Кількість курсів українознавства в лубенській Окрузі та кількість пропущених через них робітників:
6. Курсів українознавства було улаштовано з 1-го січня по 1-е серпня 4 групи. Кожна група тримала курси 3 місяці. Прослухало всього службовців на 1-х курсах 2-х груп 85 співробітників держустанов і на других курсах 178, але не всі скінчили, поскільки деяким робітникам доводилось робити перерви відвідування курсів по чисто службовим справам. Доводиться зазначити, що ті співробітники, яким траплялось робити перебої, українською мовою взагалі володіють, але юридично їм не довелося оформити свого знання – не одержали посвідчення.
7. Які наслідки навчання:
8. Наслідки навчання досить гарні, навіть співробітники, які зовсім не володіли українською мовою, опісля прослухання курсів володіють до-якої міри задовольняюче.
9. Які заходи вживаються до співробітників, що не знають української мови:
10. Останні співробітники, які мало володіють українською мовою, відвідують курси українознавства останньої групи за для профробітників, які б цілком не знали української мови – не помічається.
11. Міркування окрвиконкому з приводу українізації установ:
12. Українізація установ зближила установу з масами, особливо при розговорних зносинах відвідувачів, селян з співробітниками й сама українізація установ з'явилась цілком доцільним засобом до зближення мас з установами.

Секретар Окрвиконкому

Галушка

Іван Галушка

Держархів Полтавської обл., ф. Р-2068, оп.1, спр. 36, арк. 30. Оригінал, машинопис.

Відчит
Полтавського губерніального виконавчого комітету
за роботу у 1924 році

У біжучому році проведена велика робота у справі українізації радянського апарату. Були відкриті центральні курси по вивченню української мови і крім них короткотермінові курси; через ці курси пропущено біля 1 500 робітників. По Губустановам володіють українською мовою: відповідальні працівники на 60% і технічні майже на 70%. По округам відповідальні працівники – на 70%, технічні – на 80%. Із райвиконкомів 71% їх ведуть діловодство повністю на українській мові, 28% – частково, на російській мові – 1%. В сільрадах 78% повністю українізовано, 18% частково і 4% не українізовано.

Серед голів та секретарів сільрад тільки 4% не володіють українською мовою. Що торкається окружного апарату, то округа: Золотоношський, Лубенський, Полтавський, Прилуцький, Роменський українізовані на 100%, Кременчуцький – на 70%, а Червоноградський на 60%.

Степан Мацак

Держархів Полтавської обл., ф. Р-2068, оп. 1, спр. 36, арк. 56. Копія, машинопис.

Відомості
про стан українізації по Лубенській окрузі
на 1 січня 1925 року

Назва відділів та інспектур Окрвиконкому	Загальна кількість службовців	Пишуть на українській мові	Вживають взагалі українську мову в службових взаємовідносинах	% виконання плану українізації
Президія О.В.К.	6	6	6	100%
Секретаріат ... (загальна канц., госп. част. ча ф. част.)	41	25	41	100%
Адмінвідділ	11	11	11	100%
Міліція	198	151	198	78%
Бупр	45	7	7	25%
Фінвідділ	116	116	48	90%
Від. місц. господ.	34	34	28	82%
Окр. земуправління	35	35	35	100%
Інспектура н-освіти	10	19	19	100%
.... Здравоохорони	10	5	10	50%
.... Соцзабезу	4	3	3	100%

Назва відділів та інспектур Окрвиконкому	Загальна кількість службовців	Пишуть на українській мові	Вживають взагалі українську мову в службових взаємовідносинах	% виконання плану українізації
.... Праці	7	5	5	75%
Стат. Бюро	4	4	4	100%
Окр. прокуратура	8	8	8	100%
Опр. Від Д.П.У.	11	50%
інсп. Комвнторгу	3	3	3	100%
Канцелярія уповноваженого Губсуду і нарсуду I под.	9	9	9	100%
Разом	552	431	426	

Назва відділів та інспектур Окрвиконкому	Загальна кількість службовців	Пишуть на українській мові	Вживають взагалі українську мову в службових взаємовідносинах	% виконання плану українізації
Райвиконкоми з сільрадами:				
Вовчанський	55	55	55	100%
Комишанський	37	37	37	100%
Ленінський	75	72	72	95%
Лубенський	48	22	39	70%
Оржицький	35	33	35	90%
Попівський	38	37	37	75%
Сенчанський	29	29	29	100%
Сорочинський	37	36	35	100%
Тарандицівський	20	20	20	100%
Устивицький	35	32	31	95%
Хорольський	69	65	66	90%
Чорнухівський	67	65	67	100%
Яблунівський	41	41	41	95%

Назва відділів та інспектур Окрвиконкому	Загальна кількість службовців	Пишуть на українській мові	Вживають взагалі українську мову в службових взаємовідносинах	% виконання плану українізації
Миргородський	78	68	76	100%
Оболонянський	79	79	79	100%
Радивонівський	49	27	49	100%
Разом	792	718	768	

Член президії
Секретар

Дубовик
Семенюта

В. Дубовик
О. Семенюта

Держархів Полтавської обл., ф. Р-2068, оп. 1, спр. 89, арк. 160. Оригінал, машинопис.

НАКАЗ Ч. 89
Полтавського губвиконкому
від 23-го червня 1925 року

На підставі постанов ВУЦВК ‘у й Ради Народних Комісарів УСРР від 30-го квітня 1925 року “Про заходи термінового переведення повної українізації Радянського апарату” Президіум Губвиконкому у х в а л и в:

1. У всіх без винятку державних установах та державних торговельно-промислових підприємствах Полтавщини, що ще не мають українського діловодства, ввести останнє не пізніше як 1-го січня 1926 року.

2. З моменту видання цього наказу діловодство в усіх державних установах та державних торговельно-промислових підприємствах, розташованих на території Полтавщини, належить проводити переважно українською мовою, поступово переходячи до цілковитого українського діловодства, вивчати співробітниками усіх установ українську мову та приймати на посади нових співробітників лише таких, що знають українську мову.

ПРИМІТКА: Загально-союзні господарчі організації зобов’язані в зносинах з українським населенням (договори й т. і.) центральними і місцевими українськими організаціями проводити діловодство українською мовою.

3. Всі акти громадсько-правового характеру, а також бланки, штампи, вивіски, етикетки тощо, на території Полтавщини належить перевести поступово, але не пізніше як до 1-го січня 1926 року, на українську мову; одночасно надається право зазначати поруч з українським текстом також і російський, або відповідної національної меншости, що загально вживається в тому чи іншому місці; останні переводяться в погодження з Округовою Комісією по українізації.

4. Зобов’язати всі державні установи та державні торговельно-промислові підприємства, незалежно від улаштування для співробітників курсів української мови, широко домагатися самодіяльності співробітників що до вивчення української мови й удосконалення набутого ними знання, для чого використовувати клуби й поповнити їхні книгозбірні українською літературою.

5. В кожному губерніяльному чи округовому підприємстві та установі заснувати комісії по українізації, поклавши на зазначені комісії обов'язки:

- а) допомагати українізації установи та підприємства;
- б) перевірити українізацію установи та підприємства;
- в) розглядати справи і давати висновки керівникам установ і підприємств, що ними відають, про прийом у виключних випадках осіб, які не володіють українською мовою.

ПРИМІТКА 1-а: При комплектуванні Округових Відділів приймати службовців лише тих, що володіють українською мовою.

ПРИМІТКА 2-а: Приймати осіб, що не володіють українською мовою, можна тільки у виключних випадках, і притому на підставі мотивованої заяви керівникові тієї чи іншої установи або підприємства.

6. Для керівництва українізацією заснувати губерніяльну і округові комісії під головуванням Голови відповідного виконкому, в складі двох членів – представників Робітничо-Селянської інспекції та Голови ПБ – поклавши на них обов'язки давати напрямок і загально керувати проведенням українізації державного апарату.

7. Покласти на Робітничо-Селянську інспекцію обов'язок планомірного обслідування установ та підприємств що до стану українізації їхнього апарату; особливо перевіряти правильність прийому на службу службовців, що не володіють українською мовою, і про наслідки перевіряння доповідати Комісіям по керівництву українізацією.

Індивідуальне перевіряння кожного співробітника що до українізації покласти на атестаційну комісію та керівників установ, які мають право звільнити співробітників, що виявили недостатнє знання української мови.

8. Підтвердити постанову про заборону приймати на службу осіб, що не володіють українською мовою.

Надалі цей прийом проводити тільки порядком, зазначеним в арт. 5 цього наказу.

9. Встановити, що співробітників установ та державних торговельно-промислових підприємств, коли з'ясовано негативне відношення їх до українізації, виявлене в тому, що протягом минулого періоду вони не вживали ніяких заходів до вивчення української мови, – адміністрація их установ і підприємств може звільнити без видатку вихідного.

10. Співробітники, звільнені за незнання української мови, можуть бути знову прийняті на посаду лише після того, як вони досить добре вивчать українську мову.

11. Відповідальність за затримку проведення українізації державних установ та державних торговельно-промислових підприємств, а також не проведення її до встановленого в арт. 1 цього наказу речінця – 1-е січня 1926 року – покласти безпосередньо на керівників установ і підприємств.

Голова Губвиконкому

Лісовик

Лісовик

Т. в. о. Секретаря ГВК

Іванів

Іванів

З В І Т

Комісії по українізації Радапарату при Лубенському ОВК, про хід та стан роботи на 1/ХІІ-1925 року.

I. Загальний стан роботи по українізації

Загальний стан округи, що до українізації Радянського апарату, як округи цілком селянської з % українського населення знаходяться, порівнюючи з іншими, в більш сприяючих умовах, що буде видно нижче із цифр обслідування. Уже з виданням першого урядового декрету 30/ІУ-25 р. державні установи, кооперативні та в більшій мірі профорганізації практично перейшли на працю в апараті українською мовою.

Районові Виконавчі Комітети, за невеликим винятком окремих робітників – мед. фін. та робітників Міліції українізовані за останнє півріччя цілком: що ж до українізації апарату Сільрад, то останній українізований на всі 100% цілком природнім шляхом. Можна лише відзначити млявість роботи по українізації централізованих установ та торгово-промислових підприємств, як от держмлинів і інших.

II. Робота Окркомісії по українізації

Окр. Комісія при Окрвиконкомі, згідно розпоряджень центру – утворена 9/ІІ-25 р., а 19/ІХ ц.р. утворений підвідділ укрлікнепу.

Комісію та п/в укрлікнепу з початку утворення їх до 1-го жовтня переведена організаційна робота по зусиленню ходу роботи пропозицій установам та організаціям що до утворення урядових комісій, їх роботи і т.д. Курси по вивченню укр. мови розпочати роботу з першої половини вересня.

Відбулось 3-є засідання Комісій, де заслухано одну доповідь п/в укрлікнепу, розпорядження Центральної Комісії та різні справи біжучої роботи.

Також на Президії ОВК було заслухано доповідь Комісії.

Укрлікнепом обслідуване 20 установ та організацій міста.

При обслідуванні виявлено:

Назва установи, що обслідувана	Ведеться листування %		Ведеться розмова в установі		Службовці по діляться			Загальна кількість службовців
	Укр.	Рос.	Укр.	Рос.	I к.	II	III	
1. Лубенська п/т контора	100	-	75	25	29	30	14	73
2. Міліція, Адмінвідділ ОВК	100	-	50	50	18	70	-	88
3. Окрфінвідділ	100	-	50	50	62	33	13	108
4. Окр. Від. ДПУ	10	90	10	90	-	3	31	34
5. Луб. Філія держбанку	10	90	50	50	-	7	20	27

Назва установи, що обслідувана	Ведеться листування %		Ведеться розмова в установі		Службовці по діляться			Загальна кількість служ- бовців
	Укр.	Рос.	Укр.	Рос.	І к.	ІІ	ІІІ	
7. Окргемуправління	100	-	99	1	93	-	2	95
8. Окр. Від. Соцзабезпечення	100	-	60	40	4	2	1	7
9. Окр. Суд. – Прокурат.	100	-	60	40	14	47	3	64
10. Окрмісцгосп.	100	-	70	30	17	12	2	31
11. Окр. Інспект: Здравоохорони	100	-	50	60	3	2	5	10
12. Окр. Виконком	100	-	77	23	20	42	19	81
13. Лубенське Лісництво	100	-	98	2	10	85	-	95
14. Райспілка Сд. Т-ва	100	-	100	-	26	49	-	75
15. Окр. Інспект. Праці	100	-	40	50	5	7	-	12
16. 20-й Держмлин	30	70	-	100	-	40	-	40
17. Окр. Інспект. Освіти	100	-	100	-	15	-	-	15
18. Господарсоюз	100	-	100	-	-	-	-	-
19. Окрсельбуд	100	-	100	-	5	4	-	9
20. ОкрКНС	100	-	100	-	2	-	-	2

Курси укрлікнепу

На I/ХІІ ц.р. при округових установах мається 9 курсів вивчення укромови. Курси користуються надрукованим в збірці декретами, постановами, розпорядженнями уряду в справі українізації. Профспілка “Робос” виділила учителів-лекторів укромови, яка й обслуговує всі існуючі курси. При деяких установах в цьому році влаштовуються курси повторно.

Українізація освітніх установ має слідуєчий вигляд: установи Соцвиховання й політосвіти по всій скруті, за винятком 4-х шкіл нацмену і по часті клубів в місті, українізовані на 100%.

По профосвіті теж в основному всі установи українізовані – є лише по окремих школах лектори, які володіють українською мовою не цілком.

Голова Окр. Комісії

Бойко

/Г. Бойко/

Голова п/в укрлікнепу
і Секретар

Коваленко

/Т. Коваленко/

Держархів Полтавської обл., ф. Р-2083, оп. 1, спр. 6, арк. 243–244. Оригінал, машинопис.

У.С.Р.Р.
НАРОДНІЙ КОМІСАРІЯТ
РОБІТНИЧЕ-СЕЛЯНСЬКОЇ
ІНСПЕКЦІЇ
Відділ _____

м. ХАРКІВ
Телефон Ч. 69
Адреса: Чернишівська, 66

СЕРІЯ _____
«23» жовтня 1925 р. Ч. 1630
(при відповідях посилається на н/ч.).
Кому ДО ОКРУГОВОЇ КК РСІ
на Л у б е н щ и н і .

Куди _____

На Ч. 892 від 17/X 1925 р.
(наш вхідний Ч. 4448). 22/X/25 р.

ЗМІСТ

В справі українізації.

Ваше повідомлення про те, що співробітники Вашого апарату, відповідальні і технічні, українізовані і що Уповноважений в найближчому часі теж українізується, прийнято до відому. Але наше враження з Вашого листа, в якому на сімнадцять слів зроблено дев'ять великих граматичних помилок, говорить нам про те, що Вами звернута увага більше на формальну сторону українізації чим на її зміст. Не відчувається відповідальності робітника. На майбутнє слід було би звернути більшу увагу на вихідне листування українською мовою та на збільшення і вдосконалення граматичних знань співробітників.

Т. В. О. ЗАВІД. СЕКЦІЄЮ ОСВІТИ *Пилипенко* /ПИЛИПЕНКО/
СЕКРЕТАР-ІНСПЕКТОР *Мекелита* /МЕКЕЛИТА/

Додатків _____ Відповідь чекається до ОЛ/23-Х .

Держархів Полтавської обл., ф. Р-2083, оп. 1, спр. 6, арк. 112. Оригінал, машинопис.

ПРОТОКОЛ ч. 5
ПЛЕНУМУ КРЕМОКРПАРТКОМУ,
від 3-7/УІІ-1926 року.

ПОВІСТКА ДЕННА:

1. Інформація про Пленум ЦК КП/б/У. /тов. ВЛАДИМИР ІВ/.
2. Попередні підсумки по проведенню режиму економії. /тов. ТРОЦЬОК/.
3. Про у к р а ї н і з а ц і ю. – /тов. ДОВГАНІВ/

СЛУХАЛИ:

3. / Про у к р а ї н і з а ц і ю. – /тов. ДОВГАНІВ/

Висловлювалися: т.т. АЛЕК, ОРДЖЕЛЬЯН, ВЕРБА, КОЗИРІВ, ТРОЦЬОК, ОСТРОВСЬКИЙ, ЛОЗІВ, САМОЙЛЕНКО та МІРОНЕНКО.

УХВАЛИЛИ:

3. / ПЛЕНУМ Округового Партійного К-ту, цілком одобрює постанову ПЛЕНУМУ ЦК КП/б/У про підсумки українізації і рахує необхідним приступити до детальної проробки зазначеної постанови в осередках, гуртках і популяризувати в місцевім часописі.

ПЛЕНУМ відмічає, що ускладнюючими моментами в національній справі при проведенні українізації треба визнати слідує:

а/. Проявлення російського шовінізму, часто найбільше освіченої частини громадянства, які прикривають національне питання розмовами про інтернаціоналізм.

б/. Зріст єврейського шовінізму, що з одного боку виявився в пожвавленні сіоністичних групіровок, а з другого незадоволення, що партією євренізація провадиться не з такою рішучістю, як українізація.

в./ Особливим углубленням українського шовінізму з'являється те, що всі відтінки його в тій або іншій формі проявляються, як у радянських робітників, так і у деякої частини партійців.

В справі проведення українізації головними хибами визнати слідує:

а/. Формальне відношення до українізації з боку певної кількості робітників, тому воно обмежилось на діловодстві.

б/. Недбале відношення до українізації з боку окремих іноді відповідальних робітників.

Відсутність твердої лінії, що до проведення українізації, тому більшість зборів, засідань – проводяться російською мовою і навіть ті товариші, які володіють українською мовою не вживають української мови, бувають випадки і на селі.

в/. Не досить активне проведення українізації в ЛКСМ, ЮП та ОРПО.

г/. Зовсім мало розбиралось питання українізації на зборах міських партосередків, наслідком чого значна кількість партійців до цього часу не розуміють національної політики.

Одночасно ПЛЕНУМ відмічає, що в справі українізації за останній рік на КРЕМІНЧУЧЧИНІ є такі досягнення:

а/. Діловодство районних партійних організацій і Округового Партійного К-ту, всіх радянських установ в своїй більшості переведено на українську мову, а також і в окремих профспілках.

б/. Переведена низка курсів по українізації; перевірка Округового Радянського апарату виявила такі знання української мови: добре знайомі – 205, задовольняюче – 584 і слабо 680.

Це треба вважати певним досягненням в порівнянні з цілковитим незнанням мови в попередні часи.

в/. Українізовано 4 міських трудшколи, розпочато переведення на українську викладову мову всіх профшкіл /за винятком нацменшості/ до минулого року лише і профшкола викладала українську мову.

г/. Спостерігається різка зміна в бік зрозуміння необхідності справи українізації, з боку партійних робітників.

д/. Випущена українська газета для села.

Виходячи з цього, ПЛЕНУМ ОКРУГОВОГО ПАРТІЙНОГО К-ту звертає увагу всіх парторганізацій на рішуче проведення справи українізації і рахує за необхідне поставити перед парторганізаціями слідує завдання:

а/. Поставити на зборах партосередків питання національно політичні, особливо питання про українізацію, зокрема висвітлення ґрунту та форми проявлення шовінізму різних національних відтінків.

б/. Рахувати необхідним постановити питання посеред нацменшості про активне їх пристосування до українізації.

в/. Провести українізацію в профспілчанських органах, урахувавши в той же час інтереси нацменшості.

г/. Зобов'язати всіх партійців, що працюють в партійних, радянських, професійних, кооперативних та інших організаціях, що володіють українською мовою, вживати її скрізь в усіх громадських та службових стосунках.

д/. Зобов'язати членів партії, що не володіють українською мовою – вивчити її до 1-го Жовтня 1926 року.

е/. Рішуче перевести на українську мову всю працю в комуністичній Спілці молоді та ЮП за винятком осередків нацменшості.

ж/. Зобов'язати партійців брати участь в культурних гуртках і установах та знайомитись з українським культурно-побутовим життям та літературою.

з/. Партосередкам вивчити прояви шовінізму в організаціях та вести в цій галузі роз'яснювальну роботу.

і/. Зобов'язати членів партії передплачувати газету "КОМУНІСТ", та ширити її поміж робітництвом.

к/. Притягти до активної радянської та професійної роботи активні сили з українців села й міста.

Райпарткомом та партосередкам села звернути особливу увагу на зусилля, виявлення та притягнення до роботи селянського активу.

л/ Доручити Бюро Партійного Комітету вести рішучу боротьбу з елементами, що злотно саботують справу українізації.

Секретар

Сорокопуд

Сорокопуд

Держархів Полтавської обл., ф. П-5, оп. 1, спр. 16, арк. 39–41. Оригінал, машинопис.

НАКАЗ Ч. 17

Кременчуцького округового виконавчого комітету.

"Про заходи щодо українізації радапарату"

м. Кременчук

15 листопада 1926 р.

На підставі постанови Ради Народних Комісарів УСРР від 5 листопада б. р. (прот. №59/404-§8) та постанови РНК УСРР від 23-го вересня 1926 року (прот. № 49/463)

Кременчуцький округовий виконавчий комітет наказує:

1. Державним установам та громадським організаціям прилюдно-правового характеру Кремокруги всі наради, засідання, збори, за винятком роботи серед нацменшостей, а також виступи та доповіді урядових осіб провадити виключно на українській мові.
2. Співробітникам усіх радянських установ як в розмовах з завідувачами, так і усіх службових стосунках вживати виключно українську мову.
3. Громадські організації, прилюдно-правничого характеру, за винятком

нацменшостей, провадять українізацію таким же порядком, як радянські установи, повинні закінчити остаточно, як переведення українізації організацій в цілому, так і вивчення співробітниками української мови до 1-го січня 1927 року.

4. Співробітників радянських установ та державних, промислових і торговельних підприємств, що вони не знають української мови та що їх віднесено до 3-ої категорії – звільнити з посади з 20 листопада 1926 року.

Примітка: 1. Округова комісія по українізації по заявах зацікавлених установ може продовжити термін остаточної українізації окремим фахівцям та відповідальних робітникам до 1-го січня 1927 року.

Примітка: 2. Особи, що не засвоїли української мови (віднесені до 3 категорії) та бажаючи знов тримати іспит, повинні з'явитися до окркомісії по українізації.

5. Керівникам установ стежити за якістю українського листування, домагаючись грамотного писання його.
6. Забороняється приймати на службу робітників, не засвоївши досить української мови. Як виняток з загального правила дозволяється приймати осіб демобілізованих ком. Політ. Складу Червоної армії на службу не володіючих українською мовою, але при гарантії, що вона буде ними засвоєна не пізніше, як до 1-го січня 1927 року.
7. Відповідальність за невиконання цього наказу покладається персонально на керівників установ та організацій, які відповідають по суду згідно 106, 107 та 108 арт. Кримінального кодексу.
8. Наказ цей набуває чинності з моменту його оголошення в газетах “Наш путь” та “Радянський селянин” та розповсюджується на всю територію Кременчуцької округи.

За голову Кременчуцького округового
виконавчого комітету

Троцюк

Троцюк

Секретар ОБКУ

Юшпе

Юшпе

Держархів Полтавської обл., ф. Р-2038, оп. 1, спр. 265, арк. 1. Оригінал, машинопис.

Впервые публикуется подборка архивных документов, касающихся внедрения украинского языка в делопроизводство и последствий украинизации советского и партийного аппаратов Полтавщины в 20-х годах XX столетия.

Ключевые слова: политика украинизации; делопроизводство; проверка знаний украинского языка.

There is published for the first time the collection of archival documents related to the implementation of Ukrainian language in the records keeping process and the consequences of the Ukrainianization of Soviet and party apparatus in Poltava City in 1920-ies of 20 century.

Key words: the politics of Ukrainianization; the records keeping; the test of knowledge of the Ukrainian language.